

ФУТУРОЛОГІЧНА МЕТОДОЛОГІЯ Г.С. КОСТЮКА У ДОСЛІДЖЕННЯХ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (І)

Моляко В. О. Футурологічна методологія Г.С. Костюка у дослідженнях розумової діяльності (І). На сучасному етапі здійснення психологічних досліджень як у широкому, так само й у більш вузькому діапазонах, відшукуючи нові перспективні підходи, ми неодмінно звертаємось до вже здійснених розробок і, в першу чергу, звичайно, до тих, які видаються більш адекватними з точки зору наукових задумів та гіпотез. Продовжуючи багаторічні дослідження проблем творчості та мислення, ми з особливою увагою маємо підстави знов і знов звертатись зокрема до праць видатного вітчизняного фахівця – Г. С. Костюка, який, з нашої точки зору, є й досі неперевершеним піонером у розробці деяких конкретних складових сфери розумової діяльності, на що ми й будемо звертати увагу в даному й подальших викладах. Тут ми для початку підкреслимо, що в нинішньому досить насиченому потоці розробок когнітивної сфери різного рівня й конкретного спрямування нам видається обгрунтованим звернути спеціальну увагу на цілісне функціонування психіки у вимірах саме розумової діяльності, яка вбирає в себе, так би мовити, процеси мислення, перцепції в першу чергу (звичайна річ, ані пам'ять, ані увага, а тим більш емоційно-почуттєві та вольові, мовні складові не залишаються осторонь, але ми, як це прийнято, більшою мірою залишаємо їх дещо осторонь для звичайної зручності аналізу).

Ключові слова: мислення, розумова діяльність, розуміння, концепції когнітивної діяльності.

Моляко В. А. Футурологическая методология Г. С. Костюка в исследованиях умственной деятельности. На современном этапе осуществления психологических исследований как в широком, так и в более узком диапазонах, отыскивая новые перспективные подходы, мы непременно обращаемся к уже выполненным разработкам и, в первую очередь, конечно, к тем, которые являются более адекватными с точки зрения научных замыслов и гипотез. Продолжая многолетние исследования проблем творчества и мышления, мы с пристальным вниманием имеем основания вновь и вновь обращаться к работам выдающегося отечественного исследователя – Г. С. Костюка, который, с нашей точки зрения, является до сих пор непревзойденным пионером в разработке некоторых конкретных составляющих сферы умственной деятельности, на что мы и будем обращать внимание в этом и дальнейших изложениях. Здесь мы для начала подчеркнем, что в нынешнем достаточно насыщенном потоке разработок когнитивной сферы различного уровня и конкретной направленности нам видится обоснованным обратить специально внимание на целостное функционирование психики в измерениях именно умственной деятельности, которая вмещает в себя, так сказать, процессы мышления, перцепции в первую очередь (конечно же, ни память, ни внимание, а тем более эмоционально-чувственные и волевые, речевые составляющие не остаются в стороне, но мы, как это принято, в большей мере несколько отстраняем их для обычного удобства анализа).

Ключевые слова: мышление, умственная деятельность, понимание, концепции когнитивной деятельности.

На сучасному етапі здійснення психологічних досліджень як у широкому, так само й у більш вузькому діапазонах, відшукуючи нові перспективні підходи, ми неодмінно звертаємось до вже здійснених розробок

і, в першу чергу, звичайно, до тих, які видаються більш адекватними з точки зору наукових задумів та гіпотез. Продовжуючи багаторічні дослідження проблем творчості та мислення, ми з особливою увагою маємо підстави знов і знов звертатись зокрема до праць видатного вітчизняного фахівця – Г. С. Костюка, який, з нашої точки зору, є й досі неперевершеним піонером у розробці деяких конкретних складових сфери розумової діяльності, на що ми й будемо звертати увагу в даному й подальших викладах.

Тут ми для початку підкреслимо, що в нинішньому досить насиченому потоці розробок когнітивної сфери різного рівня й конкретного спрямування нам видається обґрунтованим звернути спеціальну увагу на цілісне функціонування психіки у вимірах саме розумової діяльності, яка вбирає в себе, так би мовити, процеси мислення, перцепції в першу чергу (звичайна річ, ані пам'ять, ані увага, а тим більш емоційно-почуттєві та вольові, мовні складові не залишаються осторонь, але ми, як це прийнято, більшою мірою залишаємо їх дещо осторонь для звичайної зручності аналізу). Так само зазначимо, що ми, звертаючись до поняття розумової діяльності, певною мірою маємо на увазі її синонімічність з когнітивною, їх принципову однозначність, не в останню чергу вживаючи переважно це поняття, яке, з нашої точки зору, в більшій мірі визначає традиційно прийняті у класичній вітчизняній психології (і не тільки психології) «розшифровки» саме цих функцій психіки, які пов'язані з розв'язанням задач, проблем, прийняттям рішень [див., зокрема, 1; 4].

Зазначимо також, що в наших розробках ми звертаємось до конструктивної (і меншою мірою – деструктивної) розумової діяльності, що безперечно відображає процеси конструювання образів-понять, структур та функцій у будь-яких процесах мислення [6].

Щоб побудувати певною мірою цілісну картину досліджень проблем розумової діяльності протягом останніх десятиліть ХХ та на початку ХХІ століть, звернемося до короткого розгляду тематичних акцентів у роботах самого Г. С. Костюка та відомих фахівців, які здійснювали оглядові розробки в більш пізні роки.

У своїй фундаментальній статті, присвяченій проблемі мислення Г. С. Костюк виділяв такі основні моменти:

- розбіжності у визначенні мислення (вітчизняні і зарубіжні школи);
- мислення відображає дійсність (а не «конструює» її), це процес відображення;
- фізіологічні основи мислення (І. П. Павлов, друга сигнальна система, нейропсихологія А. Р. Лурія та ін.);
- значення попереднього досвіду (пам'ять);
- розуміння – його процес – опосередкований аналітико-синтетичний процес (А. М. Соколов, Г. С. Костюк, А. О. Смирнов та ін.), розуміння текстів, мови, іноземних текстів (А. М. Соколов, І. В. Карпов та ін.), співвідношення слова, образу і дії в процесі розуміння;
- утворення понять – думка (Л. С. Виготський, Д. М. Узнадзе, Н. О. Менчинська), роль порівняння в утворенні понять;

- абстрагування й узагальнення;
- практичні дії як першоджерело розумових дій (П. Л. Гальперін та ін.), засвоєння понять;
- мислення як розв'язування задач, проблем – процес усвідомлення, зосередження, знаходження шляху, принципу розв'язання (О. М. Леонт'єв, Н. О. Менчинська, Л. І. Анциферова), згорнені умовиводи, міркування, мисленнєві операції, хід думки, цілеспрямовані спроби;
- окремі види мислення, понятійне наукове мислення, образне мислення, художнє мислення (П. М. Якобсон, С. М. Василейський, Б. М. Теплов);
- зачатки мислення у тварин (собак, мавп та ін.);
- зв'язок між мисленням та мовленням (узагальнення – феномен мислення);
- роль внутрішнього мовлення у процесах мислення;
- проблема індивідуального розвитку мислення у дитини (Л. С. Виготський, О. М. Леонт'єв, Г. С. Костюк, С. Л. Рубінштейн, Н. О. Менчинська та ін.) – спеціально розвиток мислення у дошкільників – мовлення, розуміння, розвиток розуміння у школярів;
- Г. С. Костюк, зокрема, прямо робить наголос на проблемі ВИХОВАННЯ мислення [див. С. 137-225].

Про науковий діапазон цієї статті свідчить і те, що в ній подано 671 позицію у списку літератури.

Звернемось до наступного «зрізу» магістралі психологічних досліджень мислення, які були зокрема зафіксовані в одній з робіт відомого фахівця в цьому напрямку В. Н. Пушкіна, яка опублікована десь через двадцять з чимось років після фокусуєчої праці Г. С. Костюка. Подамо лише короткі анотації в даному дослідженні.

Так, В. Н. Пушкін з самого початку звертає увагу на наукові заслуги І. М. Сеченова і І. П. Павлова, які зробили великий внесок у дослідження фізіологічних передумов функціонування психічних механізмів людської діяльності, в тому числі, звичайна річ, і в розумових процесах. Як бачимо даний автор, так само як і Г. С. Костюк, не виводить принципові досягнення того ж таки І. П. Павлова за межі психологічної науки, як це, до речі намагались (і продовжують певною мірою), намагатись зробити деякі радикальні представники нашої науки.

Показуючи роль мислення як основи регуляції поведінки в проблемних ситуаціях, В. Н. Пушкін підкреслює саме багатокомпонентність, багаторівневість, надзвичайно складну структуру мисленнєвих процесів, що з усією очевидністю значно ускладнює як теоретичне, так само й експериментальне дослідження корінних проблем психології мислення: а через це ще й до останнього часу дослідники дискутують між собою про саму суть мислення, що повинно вивчатися психологією мислення як **СПЕЦІАЛЬНИМ ВІДГАЛУДЖЕННЯМ** психологічної науки [9, с. 10] (підкреслено нами – В. М.). Тобто В. Н. Пушкін знову ж таки повторює тезу Г. С. Костюка про варіації у визначенні мислення, його структури та ін., про що ми сказали вище.

Окремо в цій праці йдеться про інтелектуальну творчість, зокрема про розробку проблеми евристики, до своєрідного оновлення якої (скажімо, після праць П. К. Енгельмейера та ін.) вдалися деякі дослідники в 60-70 роки.

Так само як і Г. С. Костюк та його учні, в наступному періоді дослідження проблем мислення спеціальна увага зверталась зокрема на питання смислу, сенсу, змісту, проблеми розвитку мислення (школи О. К. Тихомирова, А. В. Брушлинського, О. М. Матюшкіна та ін.).

У 70-ті роки дала про себе знати зацікавленість у дослідженнях мислення в зв'язку з розробками проблем штучного інтелекту, асиміляцією нових течій в науці, з проблемами кібернетики (слід і тут підкреслити, що Г. С. Костюк й на цьому етапі очолював разом з В. М. Глушковым започатковані розробки, в яких безпосередню участь приймали такі з часом відомі фахівці як Ю. І. Машбиць, Г. О. Балл та ін.).

При цьому психологи проводили чітку межу між деякими складовими кібернетичних і суто психологічних концепцій, вже встановлених закономірностей. Так, наприклад, О. К. Тихомиров, звертаючи увагу на зростаючу популярність ідеї системного аналізу в психології, відзначав, що в зв'язку з цим порівняння принципів роботи штучного інтелекту й суто людської діяльності стає валивим евристичним прийомом виділення специфіки саме психологічного евристичного системного аналізу діяльності. Використання цього прийому дає змогу легко визначити, що деякі системні характеристики психічної діяльності, які виокремлювались дослідниками й представлені в роботі штучних інтелектуальних систем, а саме тому не можуть бути віднесені до категорії суто психологічних [8, с. 14]. Не вдаючись в конкретні подробиці цієї з часом все більш масштабної проблеми (вона, до речі, подавалась і не лише в популярних варіантах, як сакральне питання: чи може машина мислити?), можна констатувати, що певною мірою (на жаль з об'єктивних причин не в тому обсязі, якого бажалось би) була продовжена в дослідженнях школи Г. С. Костюка.

Хотілось би також виділити й ті розробки, які без будь-якого перебільшення, по суті, певним чином продовжували започатковані Г. С. Костюком і Ж. Піаже, дослідження трансформації суб'єкта в процесах навчання, саморозвитку. Так, наприклад, А. В. Брушлинський робив висновки про те, що у сучасних трактуваннях зони найбільшого розвитку недостатньо враховується найважливіша роль суб'єкта психічного розвитку в цих процесах (навчання, самонавчання), перш за все, роль внутрішніх умов, що від початку опосередковують усі зовнішні (педагогічні та ін.) впливи. Поняття такої зони означає, що усі діти, як і взагалі усі, хто навчається, поділяються на дві групи: ті, що одержують й ті, що не одержують педагогічну допомогу від навчаючих. А отже, мається на увазі, що ті, кому ця допомога надається, обов'язково й успішно її використовують, незалежно від внутрішніх умов, що опосередковують її використання. При цьому в даному випадку соціальність розуміється лише як цілеспрямований і безумовний вплив суспільства на дитину і взагалі на індивіда, на беззахисного й пасивного об'єкта подібних зовнішніх впливів [див. 1, С. 26-27].

Як це можна визначити, практично водночас з подібними розробками в ті саме роки набули нового рівня дослідження практичної діяльності, праці, трудового навчання та виховання (в першу чергу, це праці Є. О. Мілеряна, Т. В. Кудрявцева, Е. О. Фарапонової, Ю. К. Корнілова), які безпосередньо так само були пов'язані з тематикою практичного мислення). В зв'язку з цим тут буде доречно звернутись до висновків, що їх робить в одній з своїх праць Ю. К. Корнілов. Від відзначав, що в процесі діяльності його мислення набуває рис, які відображають вимоги цієї діяльності. Сукупність цих рис, які отримали назву стереотипії, накладають відбиток й на розв'язання задачі нейтрального змісту, яка включається суб'єктом у контексті його професійної (трудової чи учбової) діяльності. Факт переносу стереотипії на задачі, що не відносяться до сфери тієї діяльності, в якій вона сформувалась, можливо, є однією з причин труднощів у оволодінні випускником учбового закладу прийомами розв'язання задач, що виникають у трудовій діяльності, адже вимоги й тієї, й іншої діяльності значною мірою відрізняються. В трудовій діяльності ці вимоги зводяться до необхідності прийняття рішень відносно короткого терміну, в можливості перетворення цього рішення в життя наявними засобами, уникаючи при цьому різних негативних наслідків, тобто відсутності негативного результату в цілому. А в учбовій діяльності рішення має бути виконане у відповідності з заданим стандартом, його наслідки повинні бути вербалізовані представлені наочно, бути зрозумілими вчителю. Якщо шкільна стереотипія, що не є адекватною вимогам трудової діяльності, дійсно є фактором, ускладнюючим засвоєння професії, оволодіння нею, то постає проблема пошуку ефективних шляхів подолання її негативних наслідків й формування відповідаючих професійній діяльності якостей мислення суб'єкта [7, с. 19].

На особливу увагу заслуговують ті розробки, які з часом набули, можна сказати, статусу визначаючих найбільш перспективні напрямки в дослідженнях мислення, розумової, творчої діяльності, зокрема і в першу чергу ті, що увійшли в «тренд» інформаційних підходів, досліджень у ракурсах релігійних, загальнокультурних традицій, розгляду розуму в аспектах його співвідношень з функціонуванням свідомості й підсвідомості, а також не в останню чергу у зв'язку з певними змінами парадигм методологічного спрямування (див. наприклад, праці Р. Генона, О. О. Зінов'єва, М. Коула й С. Скрібнера, І. П. Меркулова, В. М. Розіна, цілу низку праць у межах синергетичного підходу та ін. [2; 3; 5; 12]).

Яскравим прикладом, що ілюструє інформаційний підхід у дослідженнях когнітивної діяльності, може бути, скажімо, робота І. П. Меркулова – «Мислення як інформаційний процес» [12, с. 228-26], в якій автор вже на початку чітко подає обґрунтування вказаного підходу, зазначаючи, що «ефективність поведінки живих істот залежить від їх здатності розпізнавати об'єкти навколишнього середовища й події, що в ньому відбуваються, здобуваючи за допомогою органів почуттів відповідні сигнали. Для того, щоб жити, вони повинні інтерпретувати й переробити ці сигнали, створюючи на

їх основі когнітивну інформацію. Інформаційний контроль навколишнього середовища дозволяє живим організмам управляти своєю поведінкою, він забезпечує їх адаптацію й виживання» [12, с. 228].

Тут, з нашої точки зору, буде дуже доречно звернути увагу на тези даного автора, які пов'язані з аналізом розуміння в системі розумової (когнітивної) діяльності. Так, звертаючись до проблеми трансформації, еволюції мислення, І. П. Меркулов зазначає, що виникнення перцептивного мислення у організмів, що мали нервову систему, означало, що ці організми набули когнітивної здатності розуміння. Розуміння, як зазначає автор, це комплекс мисленневих операцій, які забезпечують виявлення сенсу, смислового змісту когнітивної інформації, його співвідношення зі сприйманням самого себе (самосприймання) або усвідомленням себе (самоусвідомлення), коли мова йде про людину, й включення в систему взаємозалежних ментальних репрезентацій – перцептивних образів, сценаріїв, знаків, символів, які є носієм смислу. І робить принципово важливий висновок: тільки завдяки співвідношенню зі сприйманням самого себе розуміння (і мислення) детермінує наступну поведінку, її зміну, що має вирішальне значення для виживання [12, с. 230].

Як бачимо, тут мова йде прямо про доленосну роль розуміння (а це й є процес мислення) у самому виживанні. Й тому еволюція поведінки передбачає еволюцію когнітивних систем живих організмів, появу у них принципово нових інформаційних якостей, формування все більш складних логічних структур, здатних породжувати більш ефективні розумові стратегії і здійснювати на вищому рівні централізоване управління обробкою інформації (як було зазначено вище, на рівнях сомосприймання й самоусвідомлення). Зрештою це сприяє оптимізації стратегій оперування внутрішніми ментальними репрезентаціями, які будуть базуватись на багатому репертуарі вроджених евристик, алгоритмів та пошукових стратегій, свідомо контролювати мисленневі прийоми, процедури, операції, правила висновків, що протікає у формах формування понять, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, абстрагування, ідеалізації, узагальнення, аналогії, умовисновків, суджень, розв'язання проблем, прийняття рішень, розуміння, творчості, як найвищого ступеня розумової діяльності [12, с. 260].

Як бачимо, в даному випадку вже прямо йдеться про дослідження розумової діяльності як, можна так сказати, у класичному розрізі, так вже й з переходом до новітніх досліджень стратегічного мислення, творчої діяльності як такої [пор., зокрема, з 6; 8; 9].

Тут слід зробити спеціальний наголос на знову ж таки зверненні до проблеми розуміння, яку, як це відомо фахівцям, у вітчизняній психології започаткував досліджувати саме Г.С. Костюк (див., наприклад, 4, с. 195-229). Оскільки ця проблема, з нашої (до речі зовсім неоригінальної) точки зору, може розглядатись як одна з найбільш суттєвих у всіх наукових і практичних вимірах; ми упродовж аналізу проблеми функціонування розуму та процесів мислення ще не раз звернемося до неї в наступних статтях. А тут ми для підкреслення вагомості (знову ж таки, не просто вагомості, а надзвичайного, принципового зна-

чення у процесах життєдіяльності) приведемо свого роду заповіт видатного філософа О.О. Зінов'єва: «якщо у двох словах сформулювати висновок еволюції людства за попередню історію, він вкладеться в одну-єдину фразу: людство як цілісність втратило сенс свого соціального буття. Воно знищило сам фактор свого розуміння. Що стосується винаходів інтелекту, який можна співвіднести з людським або навіть перевершуючим його, то в світі постійно створюються мільярди інтелектуально примітивних істот. Уявлювані ж супергенії у лабораторіях суть продукт стопроцентної логічної безграмотності й шарлатанства, сучасного тотального одуріння людства. Найбільш вірогідний кінець людства – войовнича дурість. Людство загине від своєї дурості» [3, с. 521].

До такого своєрідного резюме важко щось додавати, та це й в нашому випадку не потрібно, оскільки ми здійснюємо поточний аналіз проблематики розвитку розумових процесів, їх попереднього та новітнього дослідження у ракурсах нових теоретичних та загальнометодологічних підходів.

З нашої точки зору, певною мірою буде доречно звернутись упродовж нашого фрагментарного огляду, як ми вже казали, до праць, що сфокусовані на поєднанні проблематики мислення, розумової діяльності з творчістю, як це, наприклад, здійснює В.М. Розін, коли одразу розпочинає виклад своєї концепції цілком декларативно й однозначно: «мислення й творчість» – в гуманітарні й науці мабуть немає більш інтригуючої теми; й про творчість, й про мислення написано тисячі статей, але ясності не так вже й багато – існує навіть точка зору, що її в раціональному розумінні й не повинно бути. Але автор все ж визначає, що мислення й творчість піддаються аналізу, який дозволяє просунутись у раціональному розумінні цих явищ людського духу й культури [11, с. 7]. Надалі В.М. Розін детально заглиблюється в розгляд вказаних співвідношень та єдностей, подаючи наприкінці свої визначення мислення та творчості, але ми тут не будемо зупинятись на детальному розгляді його положень, оскільки це потребує, як мінімум, окремої статті, а відзначимо, що він зробив наголос зокрема на співвідношеннях мислення й творчості з культурою в цілому. А такий підхід ще раніше засвідчили в своїй праці М. Коул та С. Скрібнер (хоча, заради справедливості, побіжно зазначимо, що це ж саме робилось набагато раніше в численних працях, зокрема у В.С. Соловйова, М.О. Бердяєва та багатьох інших), які спеціально виокремили такі складові у дослідженні культури й мислення:

- культура й мова,
- культура й сприймання,
- культура й понятійні процеси,
- культура, навчання, пам'ять,
- культура й розв'язання задач,
- культура й пізнавальні процеси [5].

Безумовно органічні зв'язки розумової діяльності, менталітету, як такого, взагалі, з культурою, етносами, а, додамо, також з релігійними факторами, мають надзвичайно велике значення при розбудові теорії становлення розу-

му, його функціонування як упродовж історичного «марафону», так само й нині вже в нових вимірах, додалися до класичних.

Г. С. Костюк і був у свій час саме тим дослідником, який, розробляючи теорію розвитку людини, надавав значної уваги таким складовим психіки, як біологічне й соціальне в її онтогенезі: «Різні форми онтогенезу не споручні («рядоположны»), вони не просто «паралельні» один одному, а генетично й функціонально пов'язані між собою. Вищі форми розвитку життєдіяльності людського індивіда включають нижчі в якості механізмів своєї реалізації, створюючи тим самим і деякий вплив на їх функціонування й розвиток. Дозрівання нервової системи відкриває нові можливості розвитку, які реалізуються в умовах взаємодії індивіда з навколишнім світом, засвоєння ним цінностей, створених суспільством. Співвідношення вродженого й набутого в утворюваних у індивіда психічних якостях змінюється при переході від нижчих до вищих рівнів їх розвитку, від більш простих до більш складних» [4, с. 109].

Аналізуючи принцип розвитку, Г. С. Костюк подає своє бачення проблем навчання, формування особистості, співвідношення частин і цілого в розвитку, прояву рушійних сил розвитку психічних процесів, кількісних і якісних змін в розвитку психіки, стадійності онтогенетичного розвитку психіки [4, с. 106-131].

Як це не важко буде визнати, знайомлячись з викладеними ним тезами, обґрунтуванням власних поглядів, Г. С. Костюк багато в чому співставляв свої теоретичні позиції з розробками Ж. Піаже, іншими провідними вітчизняними й зарубіжними фахівцями, про що слід вести, так би мовити, окрему розмову. А нам би тут хотілося спеціально звернути увагу на своєрідне «римуння» творчого підходу, а в чомусь і особистісну спорідненість нашого вченого з особистістю і вченням видатного втілювача традиціоналізму в філософію та психологію ХХ століття Рене Генона. Треба зазначити, що в час, коли Г. С. Костюк розробляв свої теоретичні позиції, твори Р. Генона були доступні лише певною мірою для знавців французької мови, оскільки не було жодних перекладів на українську чи російську мови. Нам важко судити, чи знав Г. С. Костюк праці Р. Генона (французьку мову він знав досконало), про це можна лише здогадуватись. Але теперішнє наше ознайомлення з значною частиною вже перекладених праць франко-ісламського, як його можна умовно охарактеризувати, дослідника дає усі підстави проводити ненадумані паралелі між розробками Р. Генона і нашого вітчизняного вченого. В цьому відношенні показовою може бути одна з принципово показових праць «Царство кількості й знамення часу», в чому кожен може легко переконатись, звернувшись зокрема до розділів, що безпосередньо стосуються психології, а також статистики, психоаналізу та ін. [див. 2]. До більш розширеного співставлення цих двох особистостей та їх наукових розробок, звичайна річ, треба звертатись не в масштабах одного-двох абзаців, а тут для продовження аналізу й серйозних дискусій ми подамо лише дві інтригуючі цитати з вказаної праці Р. Генона:

1) «Абсурдна ідея кількісної психології воістину є чи не найяскравішим ступенем заблукалого сучасного «сайєнтиста» [2, с. 41];

2) «Той факт, дуже значущий сам по собі, що сучасна психологія завжди розглядає тільки «підсвідоме» і ніколи «надсвідоме», яке логічно повинно б бути його корелятором, звичайно виходить за межі простого словникового способу висловлювань...» [2, с. 234].

Пояснимо, для чого були наведені ці дві цитати (а їх можна було б у роботах Р. Генона знайти безліч). Справа в тому, що Г. С. Костюк, який досконало знав математику (навіть викладав її) досить, скажімо так, стримано ставився до її нав'язливого залучання в психологію, про що засвідчував неодноразово. Й так само Г. С. Костюк був критично налаштований щодо психоаналізу, принаймні в його гіперболічних дозах.

Але про ці безперечно принципові для аналізу загального стану не тільки в психології мислення та творчості, але й у психології «взагалі», розгорнуті дискусії попереду.

Не вдаючись до будь-яких, тим більш конкретизованих, висновків, оскільки дана стаття є лише першою частиною їх циклу, зробимо наголос лише на тому, що теоретичні розробки Г. С. Костюка були свого часу авангардними, випереджаючими, і нині настає час звернутись до них, щоб більш адекватно й конкретно проаналізувати їх на фоні сучасних психологічних концепцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Брушлинский А. В.* Субъект: мышление, учение, воображение. – М.: Изд-во «Институт практической психологии»; Воронеж: НПО «Модэк», 1996. – 392 с.
2. *Генон Р.* Царство количества и знамения времени: Пер. с франц. – М.: Беловодье, 1994. – 304 с.
3. *Зиновьев А. А.* Фактор понимания. – М.: Алгоритм, 2006. – 528 с.
4. *Костюк Г. С.* Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1988. – 304 с.
5. *Коул М., Скрибнер С.* Культура и мышление. – М.: Прогресс, 1977. – 262 с.
6. *Моляко В.А.* Творческая конструкторология (пролегомены). – К.: Освіта України, 2007. – 388 с.
7. Мышление и общение: активное взаимодействие с миром: сб. науч. трудов / Яросл. гос. ун-т. – Ярославль, 1988. – 138 с.
8. Психологические исследования интеллектуальной деятельности / Под ред. О.К. Тихомирова. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1979. – 232 с.
9. *Пушкин В.Н.* Некоторые проблемы современной психологии мышления. – М.: Знание, 1971. – 48 с.
10. Радянська психологічна наука за 40 років. – Зб. ст. за ред. чл.-кор. АПН РСФСР Г.С. Костюка. – Радянська школа, 1958. – 478 с.
11. *Розин В.М.* Мышление и творчество. – М.: ПЕР СЭ, 2006. – 360 с.
12. Эволюция. Мышление. Сознание. (Когнитивный подход и эпистемология). – М.: Канон, 2004. – 352 с.
13. *Юлов В.Ф.* Мышление в контексте сознания. – М.: Академический проект, 2005. – 496 с.

REFERENCES TRANSLITERATED

1. *Brushlinskii A. V.* Subekt: myshlenie, uchenie, voobrazhenie. – M.: Izd-vo «Institut prakticheskoi psikhologii»; Voronezh: NPO «Modek», 1996. – 392 s.
2. *Genon R.* Tcarstvo kolichestva i znameniiia vremeni: Per. s frantc. – M.: Belovode, 1994. – 304 s.
3. *Zinovev A. A.* Faktor ponimaniia. – M.: Algoritm, 2006. – 528 s.
4. *Kostiuk G. S.* Izbrannye psikhologicheskie trudy. – M.: Pedagogika, 1988. – 304 s.

5. Koul M., Skribner S. Kultura i myshlenie. – M.: Progress, 1977. – 262 s.
6. Moliako V. A. Tvorcheskaia konstruktologii (prolegomeny). – K.: Osvita Ukrainy, 2007. – 388 s.
7. Myshlenie i obshchenie: aktivnoe vzaimodeistvie s mirom: sb. nauch. trudov / Iarosl. gos. un-t. – Iaroslavl, 1988. – 138 s.
8. Psikhologicheskie issledovaniia intellektualnoi deiatelnosti / Pod red. O. K. Tikhomirova. – M.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1979. – 232 s.
9. Pushkin V. N. Nekotorye problemy sovremennoi psikhologii myshleniia. – M.: Znanie, 1971. – 48 s.
10. Radianska psikhologichna nauka za 40 rokiv. – Zb. st. za red. chl.-kor. APN RSFSR H.S. Kostiuka. – Radianska shkola, 1958. – 478 s.
11. Rozin V. M. Myshlenie i tvorchestvo. – M.: PER SE, 2006. – 360 s.
12. Evoliutciia. Myshlenie. Soznanie. (Kognitivnyi podkhod i epistemologiiia). – M.: Kanon, 2004. – 352 s.
13. Iulov V. F. Myshlenie v kontekste soznaniia. – M.: Akademicheskii proekt, 2005. – 496 s.

Moliako V. O. H. S. Kostiuk futurological methodology in the mental activity researches. On the modern stage of psychological researches as in the wide, and more narrow scopes, searching for new perspective approaches, we certainly turn to the work already done and, first of all, of course, to those that seem more adequate in terms of scientific ideas and hypotheses. Continuing many years of researches of the problems of creativity and thinking, we are particularly attentive to turning again and again to the works of an outstanding native scientist – H. S. Kostiuk, which, from our point of view, is still an unsurpassed pioneer in the development of mental activity sphere some specific components, which we will pay attention to in this and subsequent papers. Here we first emphasize that in the current rather saturated flow of the cognitive sphere studies of various levels and a particular direction it seems reasonable to pay special attention to the integral functioning of the psyche in terms of the namely mental activity, which absorbs, so to speak, the processes of thinking, perception first of all (the usual thing, neither memory nor attention, and even more emotionally-sensual and volitional, the linguistic components do not remain aloof, but we, as is generally accepted, to a greater extent leave them somewhat aloof for the usual analysis comfort). We also note that we, referring to the notion of mental activity, to a certain extent mean its synonymy with cognitive, their fundamental uniqueness, not least using this concept, which, from our point of view, more or less defines traditionally accepted in classical native psychology (and not only psychology) of "decoding" precisely these functions of the psyche, which are related to solving tasks, problems, decision-making.

Key words: thinking, mental activity, understanding, conceptions of cognitive activity.

Отримано 27.05.2019